

Rid ikke lenger på utgamle øk

Av høyesterettsadvokat
Finn Thrana, Hole

Professor Berge Furre gjorde i sin kronikk i Aftenposten et prisverdig forsøk på å medvirke til forsoning mellom dem som – slik han uttrykker seg – var på «den rette sida» og dem som var på «den andre sida» under krigen.

Furre har sikkert rett i at en forsoning er blitt forsinket fordi «Dei andre (de på feil side) skulle teia – om smerte, sorg, anger». Det er jo på det rene at massemedia har vært effektivt stengt for denne store gruppe borgere. De har ikke kommet til for å forklare sine standpunkter til det som hendte under okkupasjonen og det etterfølgende rettsoppgjør, det har ikke vært muligheter for en dialog. Den ene sides argumenter er blitt dyprfryst.

Derimot har neppe Berge Furre rett i at «rettsoppgjøret kan neppe i det store og heile kallast strengt om vi ser bort frå dei som vart avretta». Det store flertall av de dømte føler det nok ikke slik. De mener nok fortsatt at de ble dømt etter lover som burde vært kjent ugyldige, og de vil ikke være med på at de er landssvikere. Tvert imot holder de fast ved at de ville berge fedrelandet med det mål å få gjenreist dets frihet og selvstendighet om krigen hadde fått et annet utfall.

Under oppgjøret ble de aller fleste dømt etter den såkalte Landssvikanordningen som ble gitt av regjeringen i London den 15. desember 1944, uten å bli kunngjort i Norge. Dens tilblivelse var stort sett hemmeligholdt inntil professor Johs. Andenæs i sin bok «Det vanskelige oppgjøret», som kom ut i 1979, lettet noe på sløret.

Det første som skjedde, var at London-regjeringen nedsatte en komité med professor Wilhelm Keilhau som formann og med det oppdrag å vurdere om de gjeldende lovbestemmelser i straffelovens kapitler om forbrytelser mot statens selvstendighet og sikkerhet og mot statsforfatningen var til-

trekkelig under den daværende situasjon. Komitéen fant det tvilsomt om noen av de vanlige forræderbestemmelser kunne anvendes overfor medlemmer av Nasjonal Samling. De kom derfor til at man burde få klare straffebud som kunne ramme disse medlemmer. Justisdepartementet fant det ikke tvilsomt at medlemskap i NS kunne rammes av bestemmelsen i straffelovens §86, som satte straff på minimum 3 års hefte eller fengsel på inntil livstid for den som «under krig hvori Norge deltar, eller med sådan krig for øie yder fienden bistand i råd eller dåd eller svekker Norges eller nogen med Norge forbunden stats stridsevne». Men også departementet, og vel også Hjemmefronten, fant det «hensiktsmessig» å gi nye straffebestemmelser om straff for medlemskap i NS, «som ga klart uttrykk for den samfundsmessige fordømmelse av partiet og dets medlemmer». (Dette ifølge Andenæs.)

Det var forutsetningen at medlemskapet skulle betraktes som et særskilt straffbart forhold, og at straffebestemmelsene i anordningen skulle anvendes ved siden av den tidligere straffebestemmelse om bistand til fienden. Andenæs innrømmer at anordningen medførte en viss utvidelse av straffbarheten ved at den gjorde medlemskapet straffbart i seg selv, uten hensyn til om vedkommende hadde forstått at han ved sitt medlemskap ytet fienden bistand.

Grunnen til at anordningen ble gitt, var etter all sannsynlighet at det ble innsett at det ville være ytterst vanskelig, for ikke å si umulig, å føre troverdige bevis for at det enkelte NS-medlem hadde forstått, eller hatt til hensikt, å yte fienden bistand i råd eller dåd, slik at den gamle straffebestemmelse kunne anvendes. Derfor instituerte man en ny straffbar handling, nemlig medlemskapet. For dette var det enkelt å føre bevis siden partiets medlemskartotek var i behold. Straffelysten tok overhånd, for ikke å si, trangen til hevn. Vanskeligheten var at Grunnloven setter forbud mot å gi lover tilbakevirkende kraft, og i at regjeringens adgang etter den samme lov er begrenset og ikke gir adgang til å gi straffebestemmelser ved provisoriske anordninger. Det er ikke nevnt i Landssvikanordningen, men i ettertid er den begrunnet med at det hersket «konstitusjonell nødrett» og dette ga begrunnelse nok. Men det var ingen nødsituasjon, siden anordningen ikke kun-

ne brukes før etter seier for de allierte. Da kunne man ha ventet, slik at Stortinget etter grundig behandling kunne gitt bestemmelser ved vanlig lov. Tilbakevirkningsproblemet ville man ikke i noe tilfelle ha kunnet komme forbi.

I en prinsipp sak høsten 1945 kom Høyesteretts flertall, syv dommere, til at anordningen var gyldig rett, mens et sterkt mindretall på fire dommere mente at et passivt medlemskap ikke var straffbart. Hadde flertallet i retten svingt litt, ville storparten av de dømte gått fri. Bare de som beviselig hadde gått fiendens ærend, ville blitt dømt. En nasjonal ulykke som kan være i generasjoner, var blitt unngått. Mange nye opplysninger om okkupasjonstiden er kommet frem i det siste. Slipp også de på «feil side» til i media, tillat en fordomsfri meningsutveksling, rid ikke lenger på utgamle øk, og en forsoning vil fortsatt være mulig.

110333